

Problematika užívání návykových látek

odborná terminologie

doc. MUDr. Lidmila Hamplová PhD.

ABSTINENCE

- Jednání, které vede ke zdržení se užívání alkoholu nebo jiné drogy z důvodů zdravotních, osobních, sociálních, náboženských, morálních, právních či jiných. Kdokoliv v současné době abstínuje, může být nazýván „abstinent.“ Termín „současný abstinent“ je někdy používán pro výzkumné účely a definován jako osoba která neužívá žádnou látku po určité období, např. 3, 6 nebo 12 měsíců. V některých studiích osoba, která pije nebo užívá jiné drogy pouze jednou nebo 2x za rok, je klasifikována jako abstinent. V demografických a zdravotních profilech je důležitý rozdíl mezi celoživotním abstinentem a ex-userem. V epidemiologických studiích nesmí být tento rozdíl přehlédnut.

ABUSUS (ZNEUŽÍVÁNÍ)

- Abusus psychoaktivních látek je definován jako užívání látky vedoucí ke klinicky významnému poškození nebo psychické úzkosti, projevených jednou (či vícekrát) v následujících 12. měsících:
- Opakující se užití látky vedoucí k neplnění zásadních povinností v práci, škole nebo doma.
- Opakující se užití látky v situacích, kdy je to fyzicky nebezpečné.
- Opakující se právní problémy spojené s užíváním látky.
- Pokračující užívání i přes trvalé nebo opakující se sociální či mezilidské problémy způsobené nebo obnovené efektem dané látky.
- Termín „abusus“ občas označuje jakékoliv užití vůbec, zejména nezákonných drog.

ADIKTOLOGIE

- Obor či odborná disciplína zabývající se zneužíváním drog, drogovými závislostmi a odbornou pomocí osobám a skupinám, které jsou drogami ohroženy. Může mít čistě medicínský nebo mezioborový charakter. Pojem se vyskytuje v názvech odborných společností, knih a časopisů. V ČR vychází odborný časopis ADIKTOLOGIE

AGONISTA

Látka, která působením na neuronový receptor vyvolává shodné reakce jako látka porovnávaná: například metadon je agonistou heroinu či morfinu.

AIDS

- Obvyklá zkratka pro smrtelné onemocnění známé jako syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immuno-Deficiency Syndrome), ve kterém imunitní systém je oslaben a neschopen bojovat proti infekcím a nádorovému bujení. Onemocnění je způsobeno virem zvaným HIV (Human Immuno-Deficiency Virus). Mezi uživateli drog je hlavní cestou přenosu viru HIV sdílení injekčního náčiní. Mnoho zemí proto zavedlo programy k odrazení od injekčního užívání nebo pro poskytování sterilního injekčního náčiní pro intravenosní uživatele za účelem snížit pravděpodobnost přenosu viru prostřednictvím sdílení jehel, stříkaček a dalších materiálů používaných při aplikaci drog.

AKREDITACE

- Proces ověření kvality určité služby, zařízení, vzdělávacího programu atd. V zahraničí je buď vyžadován zákonem nebo dobrovolný, ale natolik prestižní, že organizace, která se k akreditaci nepřihlásí, riskuje svou důvěryhodnost. Uplatňuje se též zásada, že neakreditované služby nemohou být běžně financovány z veřejných finančních prostředků, jako je např. státní rozpočet nebo veřejné zdravotní pojištění. Akreditaci provádí buď komise zřízená při státním orgánu (ministerstvu) nebo komise nezávislá. - Akreditace služeb pro problémové uživatele drog a drogově závislé je v ČR v současné době připravován jak v resortu zdravotnictví, tak v resortu MPSV. K posouzení se používají standardy.

ALKOHOL

- v chemické terminologii jsou alkoholy velká skupina organických sloučenin obsahující jeden nebo více hydroxylových (-OH) skupin. Neodborný termín „alkohol“ typicky poukazuje na ethylalkohol (ethanol). Ethanol (C₂H₅OH) je hlavní psychoaktivní složka alkoholického nápoje. V širším slova smyslu je termín „alkohol“ také používán jako odkaz na alkoholický nápoj.
- Alkohol je látka se sedativně hypnotickými účinky, podobnými jako u barbiturátů. V mnoha vyvinutých společnostech je alkohol rekreační drogou pro mnoho lidí, ale důsledkem jeho nadužívání je široká škála vážných poškození. Nepřiměřené užívání alkoholu je spojováno s poruchami v rodině, násilím, zneužíváním dětí, sexuálním násilím, silničními nehodami a řadou akutních a chronických onemocnění. Intoxikace může mít za následek otravu, dokonce smrt; dlouhodobé nadužívání vede k závislosti a organickým duševním poruchám. Pokud je alkohol užit v kombinaci s jinými látkami ovlivňující centrální nervový systém, např. s opiáty, je zde velké riziko smrti z předávkování.

AMBULANTNÍ LÉČBA

- Léčba prováděná bez vyčlenění klienta z původního prostředí. Při ambulantní léčbě pacient/klient dochází do zařízení, kde se léčba poskytuje, přičemž délka kontaktu, frekvence kontaktů a doba docházení je individualizovaná, přizpůsobená jeho potřebám a zakotvená v jeho ústní či písemné dohodě (kontraktu) s terapeutem nebo se zařízením. Nejčastější formou ambulantní léčby jsou individuální rozhovory (poradenské nebo terapeutické) v délce obvykle 30-60 minut a s frekvencí 1-2x týdně. Mimořádná situace (počátek léčby, krize) může vyžadovat denní kontakt, jehož délka může být kratší, při stabilizovaném stavu se naopak intervaly mezi návštěvami prodlužují (např. 1x za 14 dní, případně ještě nižší frekvence). Skupinová forma: ambulantní skupiny se obvykle scházejí 1x týdně na dobu 1,5 hod.. Farmakoterapie (jen ve zdravotnických zařízeních, aplikovaná lékařem) se používá jednak na počátku ke zmírnění příznaků z vysazení drogy (ambulantní detoxifikace), jednak dle potřeby i průběžně pro zmírnění doprovodných psychických příznaků, jako je úzkost, deprese nebo vztahovačnost. Spektrum možností ambulantní péče doplňuje sociální práce, rodinná terapie, klubové a volnočasové aktivity, pracovní a právní poradenství apod. Ambulantní léčba je vhodná pro pacienty/klienty s nižším potenciálem pro relaps, větší schopností sebekontroly a motivací ke změně a s podpůrným nebo alespoň neškodícím sociálním zázemím. Prokázaně efektivní je ambulantní léčba s 2-3 kontakty týdně po dobu minimálně 3 měsíců, může pak plynule přecházet do ambulantního doléčování.

A.N.O.

- Asociace nestátních organizací působících v léčbě a prevenci závislostí, „střechová“ organizace odborných NGO v ČR, založená v r.1995. Státní a veřejné orgány uznávají A.N.O. jako reprezentativního partnera, představitel A.N.O. je členem Rady zástupců při Meziresortní protidrogové komisi. Na činnosti odborných sekcí A.N.O. (sekce Harm Reduction, sekce terapeutických komunit, sekce intenzivní ambulantní péče a doléčování, sekce primární prevence) se podílejí i vedoucí pracovníci státních zařízení

Anonymní alkoholici

- Svépomocná organizace pro lidi, kteří mají problémy s alkoholem a chtějí je překonat. Vznikla 1935 v USA. Působí v mnoha zemích světa. Po vzoru Anonymních alkoholiků vznikly organizace pracující na podobných principech, např. Anonymní narkomané (Narcotics Anonymous, NA) a Anonymní hazardní hráči (Gamblers Anonymous, GA). O efektivitě AA existují v odborné literatuře přesvědčivé doklady. V současnosti je v USA běžné, že se účast ve svépomocné organizaci typu AA kombinuje s profesionální léčbou. V rámci léčby prováděné profesionály probíhá například příprava a podpora účasti klienta ve svépomocném programu typu AA („facilitace účasti“).

ANTAGONISTA

- Látka, která působí proti účinkům jiné látky. Farmakologicky působí tak, že na neuronovém receptoru zabraňuje účinku jiné látky (agonisty). Příkladem je látka Naloxon, která je užívána v léčbě předávkování opiáty, zvláště heroinem. Ruší účinky opiátu a jestliže je podána v dostatečné dávce, může také uspíšit abstinenční syndrom.

APLIKACE

- Způsob podávání, tj. cesta, kterou je látka zavedena do těla, např.: užití orální (ústy), intravenosní (do žíly), subkutánní (podkožní), intramuskulární (injekčně do svalu), inhalací, kouřením nebo absorbováním skrz kůži nebo sliznicí jako jsou sliznice v ústní dutině nebo nosní sliznice (šňupání, „sniffing“), rektum nebo genitálie. Způsob podávání má rozhodující efekt na rychlost a intenzitu účinku látky, a proto na míru intoxikace, druh nebezpečí rizika a náchylnosti ke zneužívání. To také může mít určující vliv na vlastnost a sílu nežádoucích účinků a následků, včetně poškození tělesných orgánů (plíce, žíly) a přenos infekcí (např. hepatitida, HIV). Kouření drogy může tedy uživatele učinit náchylným k respiračním problémům, zatímco způsob injekčního užití nesterilní cestou zvyšuje riziko nakažení infekcemi. Sdílení jehel nebo jiných injekčních pomůcek zvyšuje riziko přenosu nákazy krevní cestou, např. přenos HIV nebo viru hepatitidy B a C.

ARTETERAPIE

- Specifický psychoterapeutický přístup využívající při práci s klientem (viz) různých uměleckých činností. Kromě nejrozšířenější výtvarné činnosti se jedná např. o práci s hlínou, kůží, textilem a dalšími materiály, dále tanec a práci s tělem apod. Styl práce umožňuje prostřednictvím tvořivého a nenásilného procesu vést postupně klienta ke kvalitnějšímu sebepoznání a možnosti konfrontace s nevědomým materiálem. Výsledkem je tak kromě obvykle příjemné tvořivé činnosti, lepší sebereflexe a náhled na problém. Arteterapie se díky svému projektivnímu potenciálu využívá také v diagnostice, sociální práci a výchově. Pracovat s ní lze jak individuálně, tak ve skupině

AT ORDINACE

- Ordinance pro alkoholismus a (jiné) toxikomanie“ – v socialistickém zdravotnictví v ČR byla tato pracoviště povinnou součástí psychiatrického oddělení polikliniky a tvořila celostátní síť, která se v první polovině 90.let postupně rozpadala. Některé OAT se privatizovaly, některé zcela zanikly, většina dosud existujících OAT, ať soukromých nebo v zařízeních zřizovaných státem či obcemi, se zabývá především alkoholismem. Nová zařízení pro problémové uživatele drog a závislé na (nealkoholových) drogách nestačí zatím pokrýt všechny mezery v dřívější síti OAT a vzrůstající poptávku po ambulantní léčbě.

AZYLOVÝ DŮM

- Sociální služba poskytující přechodné ubytování a pomáhající ve zvládnutí krizového stavu spojeného s nezajištěným bydlením a stavem sociální nouze. Služba v azylovém domu (dále AD) je zpravidla poskytována v nepřetržitém provozu. Sociální pracovníci AD pomáhají klientům např. s vyřizováním dokladů, dávek, provádějí poradenství, popř. referují klienta do příslušných institucí. V AD platí vnitřní řád a služba kontroluje dodržování pravidel pro ubytované (agresivita, alkohol). Klienti AD se finančně spolupodílí na ubytování, popř. jim je hrazeno sociálním úřadem. Cílem služby je sociální stabilizace a samostatné bydlení klientů.

BARBITURÁTY

- Skupina látek se silně tlumivými účinky na CNS, např. amobarbital, pentobarbital, phenobarbital a secobarbital. Jsou užívány jako antiepileptika, anestetika, sedativa, hypnotika a méně obvykle jako anxiolytika (léky proti úzkosti). Akutní a chronické užívání má podobné účinky jako užívání alkoholu. U barbiturátů se vyskytuje riziko smrtelného předávkování, protože jejich hladina v krvi u toxické dávky není o mnoho vyšší než u dávek podávaných pro léčebné účely. Mají tedy nízké bezpečné rozpětí. Tolerance na barbituráty se vyvíjí rychle, škodlivé účinky a riziko závislosti jsou vysoké. U pacientů, kteří užívají tyto látky po dlouhý čas, se často rozvíjí fyzická a psychická závislost, a stejné riziko je při překračování předepisovaných dávek. Kombinace barbiturátů s jinými látkami, které mají tlumivý účinek na centrální nervovou soustavu, jako je například ethanol nebo antihistamika, může způsobit vážný útlum a smrt

BENZODIAZEPINY

- Skupina látek používaných hlavně jako sedativa/hypnotika, uvolňovače svalů, antiepileptika a anxiolytika. Nejčastěji v medicíně užívané jsou diazepam, nitrazepam, Zneužívání benzodiazepinů je dosti rozšířené (často iatrogenní nebo při zvládnání odvykacích příznaků u uživatelů opioidů). Předávkování benzodiazepiny je tím nebezpečnější, jsou-li užity současně s alkoholem nebo jinými látkami s tlumivým účinkem na CNS, jako je heroin. Benzodiazepiny mají nepříznivý účinek na řízení vozidel nebo na jiné psychomotorické funkce, protože prodlužují reakční čas. Mohou způsobit též zmatenost, slabost, bolest hlavy, rozmazané vidění, zvracení a průjem. Při dlouhodobém užívání nebo při překračování předepsaných dávek se rozvíjí syndrom závislosti. Vysazování se musí dít postupně, při náhlém vysazení hrozí epileptický záchvat nebo psychotická reakce.

BRAUN

- Tradiční český opiát na bázi kodeinu. Domácí výroba braunu byla v Čechách rozvinuta již před r. 1989, kdy představoval hlavní a prakticky jediný užívaný opiát. Od roku 1993 je vytlačován dovezeným heroinem, dnes braun užívají prakticky jen staří uživatelé drog se začátkem drogové kariéry před rokem 1990.

BUPRENORFIN

- Buprenorpfín je přinejmenším stejně účinný jako metadon při substituční léčbě těch závislých na heroinu, kteří užívali nižší nebo středně vysoké dávky.

CAGE – DOTAZNÍK

- Dotazník vyvinutý původně pro lékaře ke screeningovému zjištění problémů s alkoholem, později byl rozšířen i na drogy pod jménem CAGE – AID. Používání se velmi rozšířilo poté, co vedle písemné formy dotazníku lékaři začali používat těchto otázek během diagnostického rozhovoru. Jméno dotazníku bylo utvořeno počátečními písmeny anglicky dotazovaných záležitostí : 1. C (Cut): pocit potřeby omezit drogy, 2. A (Angry): podráždění kritikou jeho braní drog, 3. G (Guilt): pocity viny v souvislosti s užíváním drog, 4. E (Equilibrium): potřeba požití drogy hned ráno za účelem uklidnění, správký kocoviny či dostání se do formy.

CANNABIS

- Všeobecný termín užívaný k označení jednotlivých psychoaktivních složek rostliny marihuany, Cannabis sativa, která zahrnuje listí marihuany (ve slangu: tráva, pot, ganja), hašiš (získaný z pryskyřice vrchních květu rostliny) a hašišový olej. Cannabisová intoxikace vytváří pocity euforie, lehkosti a obvykle zvýšenou společenskost. Narušuje schopnost řízení motorových vozidel a dalších odborných činností, narušuje krátkodobou paměť, soustředěnost, reakční čas, schopnost učení, motorickou koordinaci, hloubku vnímání, periferní vidění a vnímání času. Cannabis je někdy konzumován společně s alkoholem a jejich účinky na tělo a psychiku se sčítají.
- Užívání cannabisu může provokovat propuknutí nebo relaps schizofrenní psychózy. Dále jsou při intoxikaci cannabisem popsány stavy náhlé úzkosti, panických stavů a akutních bludných stavů, které obvykle pomínou během několika dnů. Při pravidelném kouření cannabisu jeho užívání způsobuje respirační problémy a je zde riziko onemocnění rakovinou plic. Cannabinoidy jsou rozpustné v tucích a proto jejich vyčištění (z organismu) je typicky pomalé. THC (tetrahydrocannabinol) a jeho metabolity mohou být detekovány v moči i po dobu několika týdnů po užití cannabisu.

CRAVING (BAŽENÍ)

- Silná touha po psychoaktivní látce (droze) nebo pocit puzení tuto drogu užít. Craving je jedním ze základním kritérií pro diagnózu závislosti. „Silná touha po droze“ je také příznakem některých odvykacích stavů.

ČASNÁ INTERVENCE (EARLY INTERVENTION)

- Intervence poskytovaná osobám s počínajícími emočními problémy nebo problémy v chování, které by mohly souviset s užíváním drog. Probíhá nejčastěji ve školním prostředí, kde jejím podnětem je např. zhoršování školního prospěchu či kázeňské problémy. Jejím nositelem musí být informovaný pedagog s dostatečnými osobními kvalitami. Dalším prostředím pro včasnou intervenci může být např. ordinace praktického lékaře nebo pedagogicko-psychologická poradna. Cílem je získat porozumění problému, poskytnout podporu, motivovat ke změně, případně zprostředkovat odbornou péči.

CHRÁNĚNÁ DÍLNA

- Sociální služba, která je součástí komplexu sociálních a zdravotních služeb. Poskytování práce v chráněných dílnách (ChD) je vázáno na kontakt s pracovištěm poskytujícím léčebné (doléčovací) a resocializační služby. Cílem ChD je znovuoobnovení (vytvoření) běžných pracovních návyků, získání pracovních dovedností a finanční příjem. Na práci v ChD je uzavřena řádná pracovní smlouva a klienti pracují za mzdu. Práce v chráněné dílně zpravidla koresponduje s dobou terapeutického programu: obvykle od 4 měsíců do jednoho roku. ChD je vedena minimálně středoškolsky vzdělaným člověkem s praxí v oboru a zkušeností práce s lidmi. Chráněná dílna na rozdíl od pracovní terapie, která bývá součástí krátkodobé, střednědobé či dlouhodobé léčby, musí respektovat požadavky na následnou zaměstnatelnost a situaci na trhu práce. Příklady dobré praxe: čajovna, vývařovna, truhlářská dílna. V tomto případě může ChD klientovi nabídnout kromě praktických zkušeností i vyšší vzdělanostní statut.

CHRÁNĚNÉ BYDLENÍ

- Sociální služba, která je součástí komplexu sociálních a zdravotních služeb. Poskytování chráněného bydlení (ChB) je vázáno na kontakt s pracovištěm poskytujícím léčebné (doléčovací) a resocializační služby. Cílem ChB je zajištění ubytování při absolvování terapeutického a resocializačního programu, a to i lidem, kteří v místě svého bydliště nemají příslušné služby nebo je pobyt v dřívějším bydlišti kontraindikací k úspěšné léčbě/doléčování. Bydlení si klienti hradí nebo na něj přispívají. Bydlení je časově omezeno a je na ně uzavřena smlouva. Mezi základní pravidla patří dodržování „bezdrogového“ prostředí v objektu chráněného bydlení a respektování práv ostatních ubytovaných. Bydlení může mít podobu samostatného bytu nebo bytů či pokojů v určitém objektu, které jsou určeny více osobám. Obvyklá doba, po kterou je chráněné bydlení poskytováno, je u nás max. jeden rok, v zahraničí (Německo, Holandsko) i více let po absolvování terapeutického a resocializačního programu. Na rozdíl od azylových domů je ChB službou s výraznějším posilováním sociální kompetence klientů: možnost aktivního vstupu do podoby interiéru bytu, možnost přijímání a ubytování návštěv, koedukovaný charakter bydlení, vlastnictví klíče od bytu apod.

DEALER, DEALING

- Prodejce (prodávání) drog, nejčastěji označuje konečné články nezákonného obchodu s drogami. Dealer na drogové scéně může být profesionál nebo poloprofesionál, který provádí distribuci drog jako výdělečnou činnost, většinou se ale mezi ním a spotřebiteli nachází ještě několik dealerů z řad uživatelů drog, kteří si tímto způsobem opatřují drogy pro vlastní potřebu. Podíl pro vlastní potřebu jim zůstává poté, co množství drogy „naředí“ různými příměsemi, od zcela neškodných (a obyčejně neúčinných) jako je např. glukosa až po vysoce nebezpečné (jed na krysy).

DEPRAVACE

- Zhoršení kvality osobnosti, nejčastěji v jejích morálních aspektech. Jednou z etiologií této osobnostní poruchy je abuzus či závislost na alkoholu či jiných drogách. Dochází k celkové emoční oploštělosti, která se ve vztahu k druhým projevuje nezájmem o ně a nedostatkem sociálního taktu až surovostí. Depravovaný jedinec často druhými manipuluje, zneužívá je a parazituje na nich, sebe zanedbává hlavně ve smyslu rozvoje duchovních či duševních kvalit. Postupně ztrácí pocit kontroly nad kvalitou svého života. Přestává být spolehlivý a neplní své sliby a závazky a to po konfliktní fázi způsobuje nakonec osamocení, případně degradující výměnu svých přátel a známých. Ve vztahu k lidem roste negativismus, hostilita, vztahovačnost až paranoidita a touha po pomstě domnělých křivd.

-

DETOXIFIKACE

- Léčebná metoda, jejímž smyslem je zastavit užívání drogy u závislé osoby a při níž jsou minimalizovány symptomy odvykacího syndromu a riziko poškození. Zařízení, ve kterém se tato procedura provádí, je nazýváno detoxifikačním centrem či jednotkou. Tradiční detoxifikace se provádí ve speciálním léčebném zařízení nebo na lůžku všeobecné nebo psychiatrické nemocnice. Klient je přijat ještě intoxikovaný nebo již s odvykacími příznaky. Pokud se používá medikace, předepisuje se obvykle látka, jež má zkříženou toleranci a zkříženou závislost k látce, kterou užívá pacient (u závislosti na heroinu metadon nebo buprenorfin). Pobyť na detoxifikační jednotce se ukončí až několik dní po té, co odvykací příznaky bezpečně odezní a léky jsou vysazeny, jinak je vysoké riziko relapsu a pokud si propuštěný klient vezme dávku drogy, na niž byl předtím nastavený, může dojít k vážným až smrtelným komplikacím z předávkování. Důležitým doprovodem detoxifikace je psychoterapie, zejména individuální, zaměřená na podporu a motivaci k další péči. V současnosti narůstá trend uskutečňovat detoxifikaci v neformálním prostředí, včetně klientova vlastního domova. Detoxifikace uskutečňovaná v domácí péči zahrnuje návštěvy lékařského personálu a rodině nebo přátelům je poskytována neformální podpora.

DETOXIKACE

- Smyslem detoxikace je zbavit organismus návykové látky. To se může dít buď bez použití léků nebo za farmakologické podpory cílené na překonání odvykacích příznaků (někdy se v takovém případě hovoří o detoxifikaci nebo medikované detoxikaci). Detoxikace i detoxifikace má připravit klienta na další léčbu.

DLOUHODOBÁ LÉČBA (LONG TERM TREATMENT)

- Tento pojem je vyhrazen pro léčbu ústavní či rezidenční, nikoliv ambulantní. Za „klasickou“ se pokládá dlouhodobé léčba v trvání 1 roku. Zejména u klientů závislých na heroinu se věřilo, že kratší léčby nejsou účinné a dlouhodobá léčba byla hodnocena jako „jediná možná léčba“, kterou klient buď přijme nebo odmítne. Toto přesvědčení ještě mnohde (i u nás) přetrvává a dodnes se setkáváme i s programy delšími než 1 rok (např. 18-24 měsíců), ačkoliv výzkumy ukazují, že po 1 roce efektivita může klesat. Dlouhodobá léčba je dnes považována za indikovanou u klientů s výraznou sociální problematikou (značná sociální nezralost, nerozvinuté nebo ztracené sociální návyky a dovednosti, kriminální anamnéza).
- Probíhá obvykle v terapeutických komunitách.

DROGA (DRUG)

- Ve farmakologii se termín vztahuje na některé chemické činitele, které upravují biochemické nebo fyziologické procesy v organismu. Často se pojmem „droga“ rozumí psychoaktivní látka a ještě častěji jde o synonymum pro drogy nezákonné. Kofein, tabák, alkohol a další látky, které jsou běžně užívány bez lékařského předpisu, jsou v jistém slova smyslu také drogy, protože jsou užívány primárně pro svůj psychoaktivní efekt.

DROGOVÁ (PROTIDROGOVÁ) POLITIKA (DRUG POLICY)

- Souhrn zásad, cílů a opatření navržených a prováděných k řešení problému drog, zejména nezákonných, na úrovni místní, státní nebo mezinárodní. Protidrogová politika ČR je formulována ve vládních dokumentech. Existují čtyři základní pilíře protidrogové politiky ČR: represe, prevence (tj. prevence primární), léčba a resocializace, Harm Reduction.

DUÁLNÍ DIAGNÓZA

- Nositelem „duální diagnózy“ je osoba, která má diagnostikovaný problém zneužívání alkoholu nebo drog a kromě něj nějakou další diagnosu, obvykle psychiatrickou, např. poruchy nálad, schizofrenii, poruchu osobnosti.

EFEDRIN

Alkaloid byl v roce 1920 byl poprvé získán synteticky, postupem času syntetický efedrin nahradil přírodní alkaloid. Jeho chemická struktura a farmakologický efekt ukazují podobné efekty jako epinephrin a amfetaminy. Efedrin je droga s účinkem na rozšíření bronchů a zúžení cév (účinek bronchodilační a vasokonstrikčním) prostřednictvím CNS. Používá se na bronchiální astma, k ulehčení nosního přetížení, při alergiích a senné rýmě. Efedrin, pseudoefedrin a norpseudoefedrin jsou obvyklé součásti mnoha léků na předpis ve formě nosních kapek, tabletách a kapslích.

EX-USER

- Bývalý uživatel drog, abstinující spontánně či po léčbě podstatnou dobu v řádu měsíců či let.

GAMBLING

- Gambling neboli hazardní hraní. Jde o zúžení zájmu a činnosti na hazardní hru, při kterém je poškozován samotný jedinec nebo jiní lidé, nejčastěji jeho blízcí. Jedinec není schopen odolat myšlenkám a touze (craving) hrát.

„HARM REDUCTION“

- Jako „Harm Reduction“ se označují přístupy snižování poškození drogami u osob, kteří v současnosti drogy užívají a nejsou motivováni k tomu, aby užívání zanechali. HR se snaží minimalizovat zdraví ohrožujících infekce, které se šíří sdílením injekčního náčiní při nitrožilní aplikaci drog a nechráněným pohlavním stykem, jako je AIDS a hepatitidy B a C. Mezi nejznámější postupy používané v HR patří výměna použitého injekčního náčiní za sterilní, poskytování informací o možnostech léčby, kontaktní poradenství a edukace o rizicích. Důležité je i zaměření na bezpečný sex včetně distribuce kondomů. Do oblasti HR patří také aplikační místnosti – tzv. šlehárny. Poradenství v rámci HR zahrnuje i rady, návody a vysvětlení, jak drogu bezpečně aplikovat. HR se provádí buď přímo v terénu (terénní programy, streetwork) nebo v nízkoprahových kontaktních centrech. Edukace zaměřená na snížení zdravotních rizik z užívání drog je rovněž pevnou součástí léčebných programů.

HEPATITIDY A, B, C

- Infekční onemocnění jater vyvolané hepatotropními viry. Jejich výskyt podléhá povinnému hlášení. Z epidemiologického hlediska je nejvýznamnější typ A, který díky fekálně-orálnímu mechanismu přenosu se dobře přenáší napříč rizikovými skupinami a v uzavřených kolektivech. Průběh mívá spíše lehký a nepřechází do chronicity. Typy B a C se vyznačují parenterálním mechanismem přenosu a jsou časté u nitrožilních uživatelů drog. Žloutenka typu B mívá vážnější akutní průběh, někdy přechází do chronicity. Proti typům A a B je možné ohrožené jedince očkovat. Žloutenka typu C mívá průběh spíše mírný, častěji než typ B však přechází do chronického průběhu, který může pacienta invalidizovat a později usmrtit.

HOUBY

- Ve slangu uživatelů drog se myslí obyčejně halucinogenní houby, nejčastěji rodu *Psilocibe* (lysohlávky) a rodu *Amanita* (*Amanita muscaria* - muchomůrka červená). Halucinogenní houby patří mezi nejstarší halucinogenní látky.

INCIDENCE

- INCIDENCE
- Míra nového výskytu nějakého stavu nebo onemocnění, většinou udávaná v počtu případů na 10 000 obyvatel za rok nebo na 100 000 obyvatel za rok.

INDIVIDUÁLNÍ (PSYCHO)TERAPIE

- Pravidelné setkávání kvalifikovaného (psycho)terapeuta s klientem využívající přístupy a metody různých psychoterapeutických škol. Frekvence je nejčastěji jednou týdně. Cílem individuální (psycho) terapie je zmírnění, vyléčení, popř. přijetí mentálních, emocionálních a behaviorálních poruch pacienta/klienta. Základem pro efektivní individuální psychoterapii je vytvoření kvalitního terapeutického vztahu, ve kterém se klient cítí bezpečně, což umožňuje velkou otevřenost ze strany klienta

INHALACE

- Aplikace drogy vdechováním dýmu ze zahříváné nebo spalované látky, výparů těkavé látky popřípadě plynů. Látku je možné inhalovat různými způsoby – vdechováním kouře cigarety nebo dýmky, vdechováním výparů ze zahříváné látky různými trubičkami, vdechováním rajského plynu (oxid dusný) s balónku nebo vdechováním těkavé látky z igelitovém sáčku, hadříku aj.

INJEKČNÍ NÁČINÍ, „NÁDOBÍČKO“

Náčiní užívané ke vpichování drogy. Může obsahovat stříkačku s jehlou, lžičku na „rozdělávání“ (rozpuštění) drogy, vodu a případně kyselinu k rozpuštění drogy v práškové podobě, filtr přes který se natahuje roztok do stříkačky (např. kousek cigaretového filtru, bavlny, vlny, papíru), alkoholový tampón k očištění místa vpichu a škrtidlo.

INTOXIKACE

- Stav nastávající po aplikaci dostatečného množství psychoaktivní látky, jehož následkem jsou poruchy úrovně vědomí, rozpoznávacích schopností (kognitivních funkcí), vnímání, schopnosti úsudku, emocí (afektivity), chování a dalších psychických funkcí a reakcí. Poruchy souvisejí s okamžitým farmakologickým účinkem látky a po určitém čase zcela odeznívají s výjimkou tkáňových poškození nebo jiných vyskytnuvších se komplikací. Průběh intoxikace je výrazně závislý na typu a dávce drogy, je ovlivňován individuální hladinou tolerance a dalšími faktory. Komplikace mohou zahrnovat poranění, vdechnutí zvratků, delirium, kóma a křečové stavy, v závislosti na užití látky a způsobu její aplikace. Může nastat i smrt, většinou jako následek udušení nebo centrálního útlumu dýchání.

INTRAVENÓZNÍ APLIKACE,

I.V.

- Zkratka pro injekční nitrožilní cestu aplikace, tedy injekci látky do žíly kdekoliv na těle. Pravidelní uživatelé si mohou postupně poškodit žíly na pažích a uchýlit se k aplikaci do žil na jiných místech těla (např. na hřbetě a mezi prsty ruky a nohy, ve tříslech, po stranách hrudníku a v podpaždí, na krku), případně mohou od začátku používat tato méně viditelná a méně známá místa kvůli utajení.

JOINT

- Marihuanová cigareta, může být vyrobena i ze směsi tabáku a marihuany. Typicky má kónický tvar se zúžením u filtru, který je nejčastěji vyroben z tvrdého papíru. Kouření jointů je nejtypičtější způsob užívání marihuany.

KODEIN

- Opiát, jeden z nejvýznamějších alkaloidů opia. V organismu se demetyluje na morfin. Jeho účinek je proto podobný morfinu, ale je mnohem slabší. Vzhledem k tomu, že jeho závislostní potenciál je mnohem nižší, nepodléhá tak přísným předpisům jako morfin. V lékařství se používá jako antitusikum (lék proti kašli) a slabší analgetikum-anodynum (léky proti bolesti). Bývá součástí nejrůznějších analgetických směsí, obsahuje jej například v 80 letech hojně zneužívaný ALNAGON. Jeho zneužívání je ale méně časté, používá se spíše jako výchozí látka pro přípravu jiných účinnějších drog, např. Braunu.

KOFEIN

- Mírný stimulant centrálního nervového systému, s účinkem vasodilatačním (rozšiřuje cévy) a diuretickým. Kofein se nachází v kávě, čaji, čokoládě, Coca-Cole a v některých jiných nealkoholických nápojích. Akutní a chronické nadužívání (tj. denní příjem 500mg nebo více) s výslednou toxicitou je označováno jako „kofeinismus“. Symptomy zahrnují nepokoj, nespavost, zrudnutí tváře, svalové záškuby, tachykardii, zažívací poruchy zahrnující bolest břicha, problémy s řečí nebo neuspořádané myšlení i řeč. Občas se vyskytuje podráždění, předcházející úzkosti nebo panickým stavům, depresi nebo schizofrenii. Výzkumy důkazů naznačují existenci odvykacího syndromu u kofeinistů.

KOGNITIVNĚ BEHAVIORÁLNÍ TERAPIE (KBT)

- Vychází z behaviorální terapie, klade však rovněž důraz na racionalitu (rozumové poznání, uvědomění) a sebekontrolu. Terapie spočívá v přecvičení nežádoucích a naučení žádoucích způsobů chování a ve změně postojů a hodnocení, jež se nakonec promítne do rozhodování a výsledného jednání člověka.

KONTAKTNÍ CENTRUM (DROP-IN CENTRE)

- Kontaktní centra (KC) nabízejí své služby cílové skupině drogově závislých, která není v kontaktu s jinými zdravotními a sociálními institucemi (skrytá populace). KC překonávají psychologické a administrativní bariéry dostupnosti a umožňují této klientele přístup ke službám bez jakéhokoliv doporučení, přímo z ulice, anonymně a v neformálním prostředí, proto se též nazývají „nízkoprahová“ ("low threshold").

KRIZOVÁ INTERVENENCE (CRISIS INTERVENTION)

- Cíle krizové intervence jsou jednak aktuální – uklidnit klienta, stabilizovat jeho stav, snížit nebezpečí, že se krize bude nadále prohlubovat, jednak perspektivní – propracovat s klientem blízkou budoucnost, hledat v případě nutnosti další možnosti řešení. V průběhu krizové intervence nabízí pracovník klientovi pomoc s cílem: (a) usnadnit komunikaci (jak mezi klientem a pracovníkem, tak ale převážně mezi klientem a jeho okolím), (b) umožnit klientovi správný odhad problému a jeho účelné řešení, (c) pomoci klientovi při vyjadřování emocí, (d) pomoci klientovi opět získat sebedůvěru, (e) zmapovat možnosti podpory v okolí klienta (jak laické, tak profesionální). Má-li být krizová intervence účinná, je nutné využít intervalu zvýšené otevřenosti pro vnější pomoc a možnost změn. Jakmile akutní krize odezní, motivace a připravenost ke změnám se zmenšuje.

LSD, LYSERGID

- LSD (diethylamid D-formy kys. lysergové, lysergid) je semi-syntetická droga odvozená od kys. lysergové, která je jedním z alkaloidů námelu (útvár vytvořený na obilném klasu parazitující houbou). Látka byla objevena Albertem Hoffmanem v r. 1943, její silné halucinogenní účinky byly zpozorovány při práci s ní náhodou a následně potvrzeny. Krátkou dobu bylo LSD užíváno v psychiatrii jako registrovaný léčebný přípravek (Delysid), bylo však brzy staženo pro množství škodlivých vedlejších účinků. Začátkem 60. let se rozvinul rychle rostoucí obchod s LSD jak v Evropě tak v Severní Americe, který vyvrcholil v době hnutí hippies. LSD se na ilegálním trhu vyskytuje ve třech hlavních formách: jako napuštěné papírky (savý papír, známky), nejčastěji potištěné různými obrázky; v malých želatinových kuličkách nebo plátcích; v minitabletách (mikrotrip), pilulích a kapslích; někdy ale také jako tekutina (acidin).

MDMA, EXTÁZE (ECSTASY)

- Methylen-dioxy-methamfetamin, MDMA, také označovaný jako „Extáze“ (Ecstasy), je syntetický derivát amfetaminu. Poprvé byl syntetizován v r. 1914 jako látka, která by mohla být užívána pro potlačení chuti k jídlu, nikdy však nezískal statut registrovaného léku. Byla užívána experimentálně v psychoterapii. Oblibu si získala jako rekreační droga, nejdříve v USA, později v Evropě a dnes zvyšující se měrou i jinde ve světě. Je na mezinárodním seznamu kontrolovaných látek. Vyrábí se v tajných laboratořích, zejména ve formě prášku nebo tablet různých barev a s různými motivy, méně často ve formě kapslí. Běžná dávka je 75 –150 mg.

METADON

- Syntetická droga opiátového typu používána v udržovací terapii osob závislých na opioidech. Má dlouhý poločas účinku a při léčebném použití bývá obvykle podávána perorálně, jednou denně, pod dohledem. Jde o látku nejvíce používanou ve vyspělých zemích při substituční léčbě opiátové závislosti.

MEZIRESORTNÍ PROTIDROGOVÁ KOMISE

- Poradní, koordinační a iniciativní orgán vlády ČR pro protidrogovou politiku, založený v r.1993 krátce po rozdělení Československa a jako odezva iniciativy nestátních organizací. Členy MPK jsou ministři resortů zdravotnictví, vnitra, práce a sociálních věcí, školství, spravedlnosti a obrany. Předsedou je premiér vlády ČR.

NALOXON

- Naloxon je antagonist opioidů, ruší účinky opioidů na psychiku, dech, snížení krevního tlaku a povšechný útlum CNS, např. v případě předávkování heroinem. Může být podán injekčně – do svalu, nitrožilně nebo podkožně. Subuxon je kombinace buprenorfinu s naloxonem určená k perorální substituci a zabraňující nitrožilnímu užití – při něm je totiž buprenorfin méně účinný, naopak účinkuje naloxon, který vyvolá odvykací syndrom.

NÁSLEDNÁ PÉČE (AFTERCARE)

- Smyslem následné péče je udržet u klienta změny, které nastaly v průběhu léčby, popř. spontánně nebo po předchozích intervencích. Následná péče může mít různé formy: Tradiční v našich podmínkách jsou tzv. opakovací léčby. Další formou následné péče jsou doléčovací skupiny. Ty se scházejí zpravidla jednou týdně a rovněž zde se setkávají klienti po ukončení základní léčby i klienti v léčbě. Jejich cílem je stejně jako u opakovacích léčeb posílení abstinence a výměna zkušeností.

NÁVYKOVÉ LÁTKY

- Látky s vlastnostmi, které povzbuzují návykové nebo pravidelné užívání. Běžné synonymum rovněž pro látky, které mají schopnost vyvolávat závislost.

NGO, NESTÁTNI ORGANIZACE (NON GOVERNMENTAL ORGANISATION)

- Organizace nezávislá na státní správě, operující v širokém poli zdravotně-sociálních služeb. Protože jde většinou o neziskové organizace, mohou být NGO financována státem, veřejnými institucemi, případně soukromými dárci. Právní formou NGO v ČR je především občanské sdružení, dále nadace či nadační fond, obecně prospěšná společnost

NIKOTIN

- Alkaloid, který je hlavní psychoaktivní látkou tabáku. Má jak stimulační, tak subjektivně uvolňující účinek. U některých osob zvyšuje bdělost a kapacitu zaměření pozornosti. U jiných snižuje úzkost a pohotovost k podráždění (irritabilitu), také snižuje chuť k jídlu. Dlouhodobé užívání nikotinu se stává kompulzivní. Odvykací syndrom se projevuje dysforií, depresi, nespavostí, bušením srdce, podrážděností, zhoršením koncentrace, úzkostí.

ODVYKACÍ SYNDROM, ODVYKACÍ STAV (WITHDRAWAL SYNDROME)

- Soubor různě závažných a různě kombinovaných příznaků, které se objevují po vysazení nebo snížení dávek psychoaktivní látky (drogy), která byla užívána opakovaně, dlouhodobě a/nebo ve vysokých dávkách. Přítomnost odvykacího syndromu je jedním z kritérií pro diagnózu závislosti. Odvykací syndrom se u různých látek liší, velmi zjednodušeně lze ale říci, že řada příznaků má opačný charakter než účinek dané látky

OPIÁT, OPIOID

- Generický název užívaný pro alkaloidy z rostlin máku (*Papaver somniferum*) se schopností navodit analgesii, euforii a ve větších dávkách stupor až kóma a respirační depresi. Termín opiát nezahrnuje syntetické opioidy, jakými jsou heroin nebo metadon.

OPIUM

- Surová směs se získává vysoušením šťávy, která pomalu vytéká po naříznutí zrajících makovic rostliny máku (*Papaver somiferum*) a na vzduchu tuhne. Šťáva obsahuje velké množství důležitých alkaloidů jako jsou morfin, kodein nebo papaverin. Ke kouření nebo k požití, se nezpracované opium po několik hodin vaří ve vodě, scedí se, aby se odstranily nerozpustné části, a po té, vysušeno do formy lepkavé pasty, je považováno za připravené opium. Takto připravené opium se kouří v dýmkách

PARANOIDNÍ SYNDROM

- Jeho základní charakteristikou je vztahovačnost. Postižený si interpretuje realitu způsobem, který vede k pocitu ohrožení a křivdy. Časté jsou pocity pronásledování. Syndrom je málo specifický, je součástí klinického obrazu mnoha chorob, častý je při abusu psychostimulancií (kokain, amfetamin, pervitin) Porucha je významná zvláště tehdy, má-li psychotickou hloubku, kdy pocit ohrožení může vést k agresivnímu chování a útokům vůči okolí. Ve slangu uživatelů drog se často používá termín „stíha“.

PASIVNÍ KOUŘENÍ

- Vdechování tabákového nebo konopného kouře jinak než aktivním kouřením se nazývá „pasivní“. Dvěma zdroji tohoto kouře v prostředí jsou jednak kouř vycházející do vzduchu přímo z hořícího tabáku mezi jednotlivými potaženími (šluky) a za druhé kouř vydechovaný kuřáky. Přímý kouř z cigarety tvoří hlavní složkou kouře v prostředí a obsahuje mnohem vyšší koncentraci nikotinu, amoniaku, benzenu, kysličníku uhelnatého a různých karcinogenů než kouř vydechovaný. Značné množství výzkumů nyní dokazuje, že pasivní kouření průkazně ohrožuje zdraví. Ve vzrůstajícím počtu zemí je uzákoněn zákaz kouření na veřejných prostranstvích, pracovištích a místech zábavy, např. v restauracích.

PATOLOGICKÉ HRÁČSVÍ

- . Běžně je ztotožňováno s pojmem gambling.
Má následující charakteristiky:
- 1) Časté opakované epizody hráčství dominují v životě na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.
- 2) Postižení popisují intenzivní puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, spolu se zaujetím myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí.
- 3) Trvale se opakující hráčství, které pokračuje a často i vzrůstá přes nepříznivé sociální důsledky, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy a rozkol osobního života.

PEER PROGRAMY

- Metoda primární prevence, založená na využívání osob stejného věku (při peer programech v ČR obvykle o několik let starší vrstevníci), případně stejného zázemí ke vzdělávání či jinému ovlivnění cílové skupiny. Např. výběr člena vrstevnické skupiny ve škole, který je vyškolen, aby předával protidrogové informace svým kamarádům nebo využívání aktivních uživatelů drog k vzdělávání ostatních uživatelů v tom, jak omezit nebo snížit užívání drog, příp. jak je užívat.

PERVITIN, METAMFETAMIN

- U nás nejvíce užívaná stimulační droga, označovaná běžně jako pervitin (slangově piko, peří, perník, péčko). Téměř vždy vyrobená domácími „vařiči“ z léků (většinou volně prodejných, proti nachlazení) obsahujících pseudoefedrin (např. Nurofen Stopgrip, Modafen, Disophrol, Rinopront, dříve Solutan), nebo ve velkém z efedrinu. Prodává se ve formě bílého prášku, někdy mírně dohněda nebo růžova zbarveného příměsí jódu použitého při výrobě. V ČR je obvykle distribuován v podobě „psaníček“ – prášek je zabalen do obdélníčku poskládaného papíru. Obvyklá dávka je 100 mg. V poslední době je metamfetamin hojně vyráběn a užíván i v jiných zemích, např. v USA jako „Ice“ nebo Holandsku pod obecným označením „Speed“.

PORADENSTVÍ (COUNSELLING)

- Realizuje se hlavně formou poskytování informací a vedení klienta k tomu, aby dokázal zhodnotit vlastní situaci a dosáhnul vlastního rozhodnutí. Poradenství se může týkat řady oblastí, např. pracovní, sociální, právní, rodinné, partnerské, pedagogicko-psychologické. V oblasti léčby drogových závislostí jde zejména o zprostředkování informací o léčbě a léčebných zařízeních, servis pro osoby blízké (rodinní příslušníci, partneři), pro pedagogy atd. Poradenství je nezbytnou součástí všech ambulantních a rezidenčních typů léčby.

PORUCHY PŘÍJMU POTRAVY (EATING DISORDERS)

- mentální anorexie (chorobné nechutenství a hubnutí) a bulimie (chorobná hltavost, spojená s návykovým zvracením zhltnuté potravy)
Obě poruchy se vyskytují především (ale ne výlučně) u dívek a mladých žen Na obě poruchy lze i zemřít, pokud je zhubnutí extrémní a doprovázené celkovým zchátráním, snížením imunity a metabolickým rozvratem. Mentální anorexie je spojována s nepřijímáním vlastního těla a ženské sexuální role, částečně hrají roli i sociální tlaky (móda vyhublých modelek). Bulimie je uváděna do souvislosti s emoční neuspokojeností v rodině či v partnerském vztahu (nepříjetí, chlad, “hlad po lásce”). Poruchy příjmu potravy patří k syndromům, které jsou typické pro hraniční poruchu osobnosti. Často se vyskytují mezi drogově závislými jako duální diagnóza, přičemž porucha se obvykle objevuje až poté, co závislost sama během léčby ustupuje do pozadí. Závažnější případy vyžadují specifickou léčbu.

PRACOVNÍ TERAPIE (OCCUPATIONAL THERAPY)

- Pojem je používán pro pracovní aktivity v rámci strukturovaných léčebných nebo léčebně resocializačních programů. Cílem pracovní terapie je nácvik soběstačnosti, odpovědnosti, spolupráce a pracovních návyků u jednotlivce, někdy s důrazem na tvořivost, jindy (zejména v terapeutických komunitách) s důrazem na podíl klienta na provozu a údržbě domu, hospodářství a okolního prostředí.

PŘEDÁVKOVÁNÍ (OVERDOSIS)

- Užití jakékoli drogy v takovém množství, které vyvolá akutní fyzické nebo psychické nežádoucí účinky. Záměrné předávkování je běžným způsobem sebevraždy nebo sebevražedných pokusů. Je častěji spojeno s předepsanými léky. Předávkování může mít přechodné nebo trvalé následky, nebo způsobit smrt; smrtelná dávka konkrétní drogy se liší individuálně a v závislosti na okolnostech.

PREKURZOR

- Předstupeň konečného stadia chemické látky (drogy). Pojem přímý (immediate) prekurzor se obvykle užívá pro prekurzor, který je posledním krokem ke konečné podobě výrobku (např. efedrin je prekurzorem při výrobě pervitinu).

PREVALENCE

- V epidemiologii míra výskytu konkrétního stavu/situace nebo nemoci obvykle vyjádřená v počtu případů na 100 000 nebo 10 000 lidí v dané populaci.

PREVENCE

- Prevence je definována jako intervence určená k zamezení či snížení výskytu, šíření a škodlivých účinků užívání alkoholu a nealkoholových drog.
- Podle WHO se rozlišuje: (1) primární prevence , tj. předcházení užití u osob, kteří dosud s drogou nejsou v kontaktu; obvykle ztotožňovaná s prevencí bez dalšího přívlastku,
- (2) sekundární prevence , tj. předcházení vzniku a rozvoje závislosti u osob, které již drogu užívají; obvykle používána jako synonymum pro poradenství a léčení,
- (3) terciární prevence , tj. předcházení vážnému či trvalému zdravotnímu a sociálnímu poškození z užívání drog; v tomto smyslu je terciární prevencí jednak resocializace či sociální rehabilitace, jednak opatření zaměřená především na snížení přenosu infekčních nemocí při nitrožilním užívání drog, souborně zvaná Harm Reduction.

PŘÍLEŽITOSTNÉ UŽÍVÁNÍ (OCCASIONAL USE)

- Užívání drog, které nenaplnuje kritéria závislosti a není častější než jednou za týden. Pojmu se dává přednost před pojmem rekreační užívání, který vyvolává dojem, že každé takové užívání je užíváním pro zábavu, a nebere v potaz např. snahu zvládat negativní emoční stavy nebo jiné motivy.

PROTEKTIVNÍ FAKTOR

- Faktor, který snižuje možnost výskytu nežádoucích situací. Tento pojem se často používá k označení takových vlastností jednotlivců nebo jejich prostředí, které snižují pravděpodobnost výskytu experimentování s nelegálními drogami nebo jejich užívání. Některé protektivní faktory byly prokázány ve výzkumech z vyspělých zemí, např. ženské pohlaví, vysoký socio-ekonomický status, zaměstnanost, získané akademické vzdělání, praktikující/aktivní náboženská víra a nekuřáctví.

PROTIDROGOVÝ KOORDINÁTOR

- **Pracovník okresního či magistrátního úřadu v ČR, pověřený plánováním a koordinováním realizace státní protidrogové politiky v aplikaci na místní podmínky.**

PSYCHOAKTIVNÍ, PSYCHOTROPNÍ LÁTKA

- Látka, která mění duševní procesy, tj. myšlení nebo emoce. Tento pojem, stejně jako jeho ekvivalent – psychotropní látka, je nejvíce neutrální a nejpopsnější a týká se všech druhů látek, povolených i zakázaných. Psychoaktivní neznamena nutně závislost vytvářející.

PSYCHOTERAPIE

- Intenzivní proces zaměřený na změny ve více podstatných psychologických vlastnostech klienta či pacienta, jako je osobnostní struktura, sebepojetí, prožívání, hodnoty atd. K dosažení změny používá psychoterapie psychologických prostředků, tj. rozhovor, mlčení, mimika a jiné neverbální komunikační prostředky, emoční vztahy, učení, působení na sociální prostředí a jiné. Rámcem a předpokladem psychoterapie je terapeutický vztah. Pro kvalifikované provádění psychoterapie se vyžaduje psychoterapeutický výcvik a supervize.

PUBLIC HEALTH (VĚŘEJNÉ ZDRAVÍ)

- Přístup zaměřený na ochranu a podporu zdraví ve společnosti. Vychází z pojetí zdraví jako veřejného statku. V oblasti zneužívání drog se zaměřuje na prevenci šíření HIV a virů hepatitidy B a C nesterilním injekčním užíváním a nechráněným pohlavním stykem.

REHABILITACE

- V péči o závislé začíná rehabilitace po úvodní fázi léčby (detoxifikace a další lékařská a psychiatrická péče). Zahrnuje široké spektrum přístupů – skupinovou terapii, kognitivně-behaviorální terapii k prevenci relapsu, zapojování do svépomocných skupin, pobyty v terapeutických komunitách a v chráněném bydlení, rekvalifikaci, chráněná pracovní místa. S termínem rehabilitace souvisí očekávání sociální reintegrace (znovuzачlenění do společnosti).

RELAPS

- Návrat k pití nebo k užívání jiných drog po období abstinence, často doprovázený návratem příznaků závislosti. Rychlost, se kterou se příznaky závislosti vrátí, se považuje za klíčový indikátor posuzování stupně závislosti. Relaps bývá doprovázen souborem příznaků označovaných jako „syndrom porušení abstinence“ (deprese, rezignace, pocity viny, hněv), které prohloubí a upevní obnovené užívání drogy a mohou vést k dalšímu kolu drogové kariéry. Někteří autoři odlišují relaps a laps (uklouznutí), označující izolované užití alkoholu nebo drog.

REPRESE

- Potlačování trestné činnosti orgány k tomu určenými zákonem (např. policie, justice). Jeden z pilířů protidrogové politiky, zaměřuje se na snižování nabídky drog na nezákonném trhu (produkce, výroba, doprava, obchod, šíření a držení drog). Represe je tím účinnější, čím vyšší stupně organizovaného zločinu postihuje: málo účinná je tudíž represe zaměřená na drobné pouliční dealery a ještě méně represe soustředující se na uživatele drog.

RESOCIALIZACE (SOCIAL REHABILITATION)

- Proces znovuzачlenění jedince do společnosti. V institucionalizované podobě má resocializace osob závislých na drogách řadu forem – od pracovní terapie po chráněné dílny, od sociálního poradenství po socioterapeutické kluby, od výuky sociálních dovedností po rekvalifikační programy apod. Resocializace umožňuje získání potřebných sociálních znalostí a dovedností. Hranice mezi léčbou, rehabilitací a resocializací je otevřená, všechny tři typy intervencí spolu úzce souvisí a vzájemně se podmiňují.

(RESIDENTIAL CARE)

- Léčebné programy, při nichž klient žije v chráněném prostředí léčebného či rehabilitačního (resocializačního) zařízení. Tyto programy se snaží vytvořit pozitivní prostředí bez drog, v němž se od klientů očekává participace na individuálním poradenství a na skupinové práci, která má rozvíjet sociální a jiné životní dovednosti. Pojem se nejčastěji používá pro léčbu a resocializaci v terapeutické komunitě.

REŽIM

- Soubor pravidel určitého terapeutického programu.
Zahrnuje:
 - (1) časovou strukturu dne a týdne,
 - (2) povinnosti klienta a požadavky na jeho chování v programu včetně dodržování základních pravidel, ale i např. dodržování času, psaní deníku, úklidu a pořádku v osobních věcech,
 - (3) způsoby kontroly a hodnocení požadovaného chování,
 - (4) sankce za režimové přestupky nebo případné výhody za dodržování režimu.

RIZIKA UŽÍVÁNÍ

- V tomto kontextu jsou míněna rizika spojená s užíváním psychotropních látek. Mohou se vyskytovat na několika úrovních jako rizika psychická – riziko vzniku závislosti, či jiných duševních komplikací spojených s užíváním (toxické psychózy, poruchy osobnosti). Další úrovně jsou rizika tělesná – poškození organismu abusem OPL (infekce, fyzikální a chemická poškození) a rizika sociální (postižení rodinných, partnerských, vrstevnických a širších sociálních vztahů, vyloučení ze školy a ztráta zaměstnání, kriminální chování).

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ, RIZIKOVÉ UŽÍVÁNÍ (RISK BEHAVIOR, RISK USE)

- Chování nebo typ užívání s vyšší pravděpodobností zdravotního a sociálního poškození v důsledku užívání drogy. Pojem je často zužován na sdílení jehel, stříkaček a dalšího náčiní (lžice, voda atd.), kterým intravenózní uživatelé drog riskují možností nákazy krví přenosných chorob jako AIDS nebo hepatitis B,C. Může se však použít v souvislosti s jakoukoli drogou a jakýmkoli rizikem poškození zdraví, vztahů či sociálních poměrů (práce, bydlení, škola).

RIZIKOVÉ SKUPINY

- Označení určité skupiny (podle věku, profesí, zájmů, ...) která je negativním sociálním nebo zdravotním jevem ohrožena více než zbytek populace. V souvislosti s užíváním drog můžeme celou věkovou kategorii od 13 do 18 let považovat za rizikovou. Skupinová rizika mohou být definována profesně (např. studenti uměleckých škol, hudebníci, pracovníci v pohostinství, zdravotníci), sociálně (např. mladí nezaměstnaní, prostitutky a prostitutky, návštěvníci house parties, členové sídlištních part) či etnicky. Individuální riziko zvyšují zejména psychické problémy a poruchy, poruchy učení a chování, genetické predispozice, dysfunkční primární rodina. Rovněž děti, sourozence a partnery uživatelů lze pokládat za osoby se zvýšeným rizikem. Pro členy rizikových skupin jsou užitečné programy speciální primární prevence.

RODINNÁ TERAPIE

- Psychoterapie zaměřená na rodinu. Jednotkou léčení není jen jeden klient (ačkoliv je někdy jen jako jediný z rodiny v terapii fyzicky přítomen), ale systém jako soubor všech vztahů, ve kterých je jedinec zúčastněn. Koncept rodinné terapie vychází z toho, že pokud se má změnit jedinec, tak je třeba změnit kontext, ve kterém žije. Důležitá je role terapeuta, který musí být neutrální (případně se připojovat pružně k různým členům rodiny či koalicím) a zaujímat aktivní a respektující postavení. Rodinný terapeut vytváří hypotézy o procesech probíhajících v rodině s identifikovaným problematickým jedincem a tyto hypotézy ověřuje.

SDÍLENÍ JEHEL, STŘÍKAČEK (SHARING OF NEEDLES, INJECTIONS)

- Způsob injekčního užívání, při němž injekční souprava (jehla a stříkačka, případně pouze stříkačka) slouží k aplikaci dvěma a více lidem po sobě, bez dezinfekce po jednotlivých aplikacích. Jde o nejrozšířenější a také veřejnosti nejznámější formu rizikového (i hazardního) užívání drogy s nebezpečím přenosu HIV a virů hepatitidy B a C. Sdílení je časté ve skupině uživatelů i v partnerském vztahu, zejména toto partnerské sdílení je často bagatelizováno i relativně informovanými a odpovědnějšími uživateli

SKRYTÁ POPULACE (HIDDEN POPULATION)

- Termín používaný pro uživatele drog, kteří nejsou v kontaktu s existujícími zdravotními, zdravotně-sociálními a sociálními službami. Důvodem může být např. odlišný životní styl a specifické normy a hodnoty drogových komunit, nezájem o odbornou péči, nedůvěra k institucím, citlivost na administrativní postupy včetně vedení dokumentace o pacientech a klientech, neplacení zdravotního pojištění, obavy z předsudků, odsuzování a odmítání, strach z problémů s úřady a policií apod. Na skrytou populaci se zaměřují terénní programy a nízkoprahová kontaktní centra. Poskytování těchto služeb je anonymní, jejich pracovníci usilují o vyhledání klientely (u terénních programů), navázání kontaktu, překonání nedůvěry a zvýšení informovanosti, vlastním cílem programů je především snížení rizik spojených s užíváním drog.

SKUPINOVÁ (PSYCHO)TERAPIE (GROUP PSYCHOTHERAPY)

- Skupinová psychoterapie je jedním ze základních nástrojů léčby závislostí. Prováděna je obvykle jedním až dvěma psychoterapeuty s příslušným psychoterapeutickým vzděláním a skupinou 8-14 klientů či pacientů.

SOUČASNÉ UŽÍVÁNÍ NĚKOLIKA DROG, POLYMORFNÍ UŽÍVÁNÍ

- Užívání více než jedné psychoaktivní látky, buď zároveň nebo v jinou dobu a různých časech. Obvykle se spojuje s užíváním ilegálních drog, může však zahrnovat i legální drogy jako alkohol a tabák. Při používání tohoto pojmu ve výzkumných a odborných studiích je třeba specifikovat, o které drogy se jedná, jestli užívání probíhá současně nebo střídavě a jestli je nějaká droga preferována, pokud je dostupná. Když si např. závislí uživatelé heroínu nemohou obstarat svou dávku, mohou se uchýlit k užívání látek s podobnými účinky na centrální nervový systém, aby snížili abstinenční příznaky.

SPOUŠTĚČE

- Obvykle se tím míní podněty, které vyvolávají craving (bažení) anebo zhoršují u závislých sebekontrolu a ohrožují je relapsem. U závislých na návykových látkách mohou být spouštěči např. známí, kteří berou drogy, hudba, kterou měl klient s braním drog spojenou, riziková prostředí, pohled na návykové látky nebo pomůcky k jejich užívání, filmy nebo vyprávění o drogách apod

STANDARDY

- Soubor kritérií směrodatných pro kvalitu péče a její hodnocení. Rozlišujeme: (1) standardy vzdělávání, definované obsahem žádoucích znalostí a dovedností nebo absolvováním určitých škol a vzdělávacích programů,
- (2) standardy metod – popisují přesně, co má obsahovat určitý léčebný postup, např. metadonová substituce,
- (3) standardy založené na případu či diagnóze – definují soubor intervencí a služeb, které mají být poskytnuty pacientovi či klientovi s určitou nemocí, poruchou či problémem, mohou být i právním nárokem,
- (4) standardy služeb, programů a zařízení – definují podmínky poskytování péče ve službách určitého typu a často tudíž představují i typové definice, např. standard nízkopražového kontaktního centra, terapeutické komunity, chráněného bydlení atd.,
- (5) etické standardy

STEROIDY

- Přírodní nebo uměle vyrobené hormony, které působí na chemické procesy v těle, růst a na pohlavní a jiné fyziologické funkce. Patří mezi ně hormony kůry nadledvinek (adrenalin, noradrenalin), mužské a ženské pohlavní hormony. V lékařství jsou anabolické steroidy podávány mužům pro podporu pohlavních funkcí, pokud selže jejich přirozená tvorba. V posledních letech bylo v lékařství vyvinuto mnoho účinnějších látek a anabolické steroidy se užívají už jen zřídka.

STIMULANCIA

- Látky ovlivňující centrální nervovou soustavu tak, že ji aktivují, povzbuzují nebo zvyšují nervovou činnost (též „psychostimulancia“). Patří sem amfetaminy, kokain, kofein, nikotin a některé syntetické látky, které snižují chuť k jídlu.

STŘEDNĚDOBÁ LÉČBA

- Za střednědobou léčbu se obvykle pokládá léčba v trvání 3-6 měsíců. U nás tento typ léčby poskytují nejčastěji specializovaná oddělení psychiatrických léčeben nebo klinik, což umožňuje současně se zaměřit na doprovodné somatické i psychické problémy pacienta/klienta. Dolní hranice trvání střednědobé léčby, tj. 3 měsíce, se v odborné literatuře pokládá za minimum pro dosažení trvalejšího účinku. S pojmem „střednědobá léčba“ se setkáváme nověji i v terapeutických komunitách, kde je horní hranice trvání posunuta nad 6 měsíců (za střednědobou léčbu v TK se pokládá např. program v délce 6-8 měsíců).

SUBSTITUCE

- Substituce je způsob léčby, kdy je užívání původní drogy nahrazeno (téměř vždy lékařsky předepsaným) užíváním látky s podobnými účinky a vlastnostmi, avšak s výrazně menšími riziky, než původní droga. (např. heroin je nahrazen metadonem). Dále může jít o substituci škodlivého způsobu užití (cigarety nahrazeny nikotinovými náplastmi nebo žvýkačkami), případně kombinace obou způsobů (injekční aplikování heroinu je nahrazeno orálně podávaným metadonem). Cílem substituce je eliminování nebo snížení užívání určité drogy, zvláště pokud je ilegální, nebo snížení škodlivé formy a metody podávání, provádějící techniky nebezpečné zdraví (např.: sdílení jehel) a snižování sociálních následků. Substituční léčba má být doprovázena psychoterapií, poradenstvím a/nebo socioterapií. Může trvat od několika týdnů k mnoha letům, někdy neohraničeně.

SUPERVIZE

- Supervize je odborná činnost, při níž supervizor podporuje, vede a posiluje jednotlivce, skupiny nebo týmy v pomáhající profesi k tomu, aby dosáhli určitých organizačních, profesionálních a osobních cílů. Obecnými cíli jsou zlepšení kvality práce a podpora profesionálního růstu.

SYSTEM PÉČE

- Vzájemně provázené programy a služby, které odpovídají na různé potřeby klienta v různých obdobích jeho cesty k normálnímu životu. Za základní složky či součásti systému péče se pokládají: (1) terénní a nízkoprahové služby, (2) ambulantní péče a léčba, včetně intenzivní ambulantní péče v denních stacionářích, (3) ústavní detoxifikace a léčba krátkodobá a střednědobá, (4) dlouhodobá – rezidenční péče v terapeutických komunitách, (5) doléčování včetně chráněného bydlení, chráněné práce apod., (6) dlouhodobé – udržovací substituční programy.

ŠLEHÁRNA

- Aplikační místnost. Patří do oblasti služeb Harm Reduction. Jedná se o chráněné prostory, obvykle v blízkosti drogové scény, kde si mohou injekční uživatelé v klidu a bezpečně aplikovat drogu. Přítomnost proškoleného personálu zajišťuje možnost intervence v případě předávkování, standardně jsou dostupné potřeby pro bezpečnou aplikaci – sterilní injekční náčiní, sterilní voda, atp. Standardem je také sběr a bezpečná likvidace použitého náčiní.

TABÁK

- Upravené sušené listy *Nicotiana Tabacum*. Její hlavní psychoaktivní složka je nikotin. Spolu s alkoholem, je tabák nejrozšířenější rekreačně užívaná droga. Obvykle se kouří ve formě cigaret a doutníků, také je možné ho žvýkat, polykat a šňupat (v této formě má slabě budivé účinky). Tabák, především kouřený tabák, má vysoký potenciál závislosti a je příčinou mnoha úmrtí na srdeční choroby a rakovinu plic. Tzv. pasivní kuřáky ohrožuje rakovinou plic kouření druhých lidí. Kromě nikotinu obsahuje tabákový kouř řadu dalších látek škodlivých zdraví, především dehet, kysličník uhelnatý a nitrosaminy. Ve zpracovaném tabáku lze objevit zbytky chemických látek, např. pesticidů, které rovněž poškozují zdraví

TĚKAVÉ LÁTKY (VOLATILE SUBSTANCES)

- Substance, které se odpařují při běžných pokojových teplotách. Těkavé látky se inhalují pro své psychoaktivní účinky (také bývají nazývány inhalanty, inhalancia), do této skupiny patří organická rozpouštědla (nitrobenzeny - toluen), lepidla, aerosoly, barvy, ředidla, rozpouštědla, benzín a nafta, čisticí prostředky a droga amylnitrát. Některé látky jsou toxické pro játra, ledviny nebo srdce, některé poškozují mozek a/nebo periferní nervovou soustavu. Nejčastěji najdeme uživatele těchto látek mezi mladými adolescenty a dětmi ulice (u nás především na velkých sídlištích).

TERAPEUTICKÁ KOMUNITA

- Strukturované prostředí, ve kterém klient žije a absolvuje program léčení/rehabilitace. Terapeutická komunita (TK) nabízí bezpečné a podnětné prostředí pro růst a zrání klienta.

TERAPEUTICKÝ VZTAH

- Interpersonální vztah mezi terapeutem a klientem (nebo klienty při léčbě prostřednictvím skupiny). Pevný terapeutický vztah je základ pro úspěšnou léčbu pro všechny psychoterapeutické směry. Klient musí terapeutovi důvěřovat a spolupracovat s ním, aby bylo možné dosáhnout změny. Terapeut díky vztahu může používat různé metody a postupy, kterými se pokouší změnu navodit.

TERÉNNÍ PRÁCE

- Pomáhající aktivity probíhající mimo instituce a zařízení, a to: (a) přímo na ulicích, veřejných prostranstvích a veřejně přístupných místech, jako jsou nádraží, restaurace a zábavní podniky, (b) v jiných zařízeních a institucích, jako jsou věznice, školy, azylové domy, nevěstince, kluby a domovy mládeže, (c) v bytech příslušníků cílové skupiny. Cílovou skupinou terénní práce jsou rizikovní jednotlivci a skupiny, které nejsou efektivně zachycovány existujícími institucemi, buď proto, že těmto institucím nedůvěřují a vyhýbají se jim, nebo proto, že v nich nemohou najít takové služby, které potřebují. K těmto cílovým skupinám patří např. bezdomovci, „děti ulice“, prostitutky a prostituti, migranti, příslušníci etnických menšin, specifickou cílovou skupinu tvoří uživatelé drog.

TERÉNNÍ PRACOVNÍK

- Pracovník vykonávající terénní práci. Může jít o zaměstnance s určitou odbornou kvalifikací, zejména v oblasti zdravotnické a sociální, často ale v terénních programech nacházíme laické pracovníky, studenty a dobrovolníky. Některé terénní programy využívají současných nebo bývalých členů cílové skupiny (např. injekčních uživatelů drog)

TERÉNNÍ PROGRAMY PRO UŽIVATELE DROG

- Terénní programy se zaměřují především na nitrožilní uživatele drog s cílem snížit jejich rizikové chování (sdílení injekčního náčiní, nechráněný sex) a omezit tak riziko přenosu a šíření HIV a virů hepatitidy B a C. Terénní programy mohou intervenovat již na počátku drogové kariéry uživatele, ještě předtím, než přejde k nebezpečnějším způsobům aplikace. K běžným typům služeb poskytovaných terénními programy patří: (a) výměna injekčních jehel a stříkaček, (b) distribuce dalšího náčiní pro méně rizikovou aplikaci: sterilní vodu, dezinfekční tampóny, bavlněné filtry, případně i aluminiovou fólii pro úplný odklon od nitrožilního užívání, (c) distribuce kondomů, (d) základní zdravotní ošetření, (e) základní, tzv. kontaktní poradenství a informace, (f) distribuce zdravotně výchovných informačních materiálů, letáků, brožurek, svépomocných časopisů apod. Stále častější jsou terénní programy zabývající se cílovou skupinou uživatelů „tanečních drog“, která má svoje specifická zdravotní rizika.

TOLERANCE

- Snižování účinků drogy při opakovaným podávání či užívání. Tolerance se zvyšuje nejrychleji, pokud je droga podávána často a ve zvyšujících se dávkách.

TOLUEN

- Organické rozpouštědlo, homolog benzenu. Má narkotický účinek, pro který je zneužíván. Lokálně dráždí, poškozují ledviny, játra, dlouhodobé užívání vede k toxické encefalopatii. Intoxikace je podobná opilosti, euforická fáze je však kratší, brzy nastává útlum. Intoxikovaný naslédle, odporivě páchne. Smrt nastává obyčejně útlumem dýchacího centra nebo srdeční arytmii. Zneužívání toluenu je typické pro sociálně slabší skupiny, vede k rychlé devastaci organismu. Toluenisti jsou obtížně léčitelní pro organické poškození mozku, které vede k úbytku intelektových schopností.

TOXICITA

- Potenciál drogy mít toxické účinky nebo způsobit otravu.

TOXICKÁ PSYCHÓZA

- Psychotická porucha vyvolaná zneužíváním psychotropních látek. Vyskytuje se typicky po psychostimulanciích (nejčastěji jde o paranoidní syndrom) a halucinogenech. Obraz toxické psychózy je velmi podobný schizofrenii. Při závažnějším průběhu toxické psychózy může být jedinec nebezpečný sobě i ostatním. V tomto případě bývá nezbytné jeho odeslání (převoz) na specializované psychiatrické pracoviště. Toxická psychóza odeznívá většinou spontánně, bez potřeby medikace, je však potřebná psychoterapeutická nebo poradenská podpora. Ve slangu uživatelů drog se různé formy toxické psychózy označují jako „bad trip“, někdy i „stíha“.

TOXIKOLOGIE

- Toxikologie je věda zabývající se jedy, jejich průkazem a jejich účinky na živý organismus. Někdy se také hovoří o klinické toxikologii, jakožto lékařském oboru zabývajícím se diagnostikou a léčbou otrav. Přítomnost návykových látek v organismu může být detekována analýzou krve, dechu, moči, vlasů nebo jiných tělních tkání. K orientačnímu zjištění přítomnosti nelegálních drog v organismu se většinou užívají jednorázové testy moči. Výsledky tohoto screeningového (tj. rychlého, orientačního a relativně levného) toxikologického vyšetření založeného na imunochemické reakci nemusí být přesné, proto bývá vhodné je ověřit jinou metodou. Toxikologická prokazatelnost pervitinu a heroínu při použití běžných metod je 1-2 dny, diazepam 2-4 dny, Rohypnolu 1-3 dny, v případě chronického užívání drog z konopí to může být 14 – 42 dní.

TOXIKOMÁNIE, TOXIKOMAN (ADDICTION, ADDICT)

- Jeden z nejstarších a obvykle užívaných termínů k popisu a vysvětlení fenoménu dlouhodobého zneužívání drog. Je definován jako opakované užívání psychoaktivní látky nebo látek v míře, kdy je uživatel (toxikoman) periodicky nebo chronicky intoxikovaný, má nutkání k užití dané psychoaktivní látky, činí mu velké problémy úmyslně zastavit nebo změnit její užívání a má tendenci získat danou psychoaktivní látku téměř každým způsobem

TRESTNÉ ČINY V OBLASTI DROG

- Jde především o specifické trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle §§ 187, 187a a 188 trestního zákona (viz trestnost držení drogy pro vlastní potřebu, trestnost šíření toxikomanie, trestnost zacházení s drogami). Svým způsobem specifickou povahu pak má trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 trestního zákona, jehož se dopustí ten, kdo ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, vykonává zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku (klasickým příkladem takového jednání je řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu, omamné nebo psychotropní látky). Vedle těchto specifických trestných činů (drogová kriminalita v užším smyslu) se s užíváním drog pojí řada dalších trestných činů (tzv. sekundární nebo přidružená drogová kriminalita), jejichž pachatelé si majetkovou trestnou činností, zejména krádežemi, opatřují prostředky k získání drogy.

TRESTNOST ŠÍŘENÍ TOXIKOMANIE

- Trestný čin šíření toxikomanie podle § 188a trestního zákona byl do našeho právního řádu zaveden vedle klasických skutkových podstat trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů novelou trestního zákona z roku 1990. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří

TRESTNOST ZACHÁZENÍ S DROGAMI

- Kdo nemá povolení se zacházení s omamnými a psychotropními látkami podle zákona o návykových látkách (zákon č. 167/1998 Sb.), může se dopustit trestného činu. Nejzávažnějším z drogových trestných činů je trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle ustanovení § 187 trestního zákona Tento trestný čin postihuje pachatele, který neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá, jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku.

ÚSTAVNÍ LÉČBA (INSTITUTIONAL CARE, BED CARE)

- Léčba v lůžkovém zařízení obecně (jako protiklad léčby ambulantní) nebo v užším smyslu léčba na specializovaném oddělení nemocnice nebo psychiatrické léčebny. Podmínkou je vždy lékařské vedení a strukturovaný program. Může jít – podle délky – o léčbu krátkodobou nebo střednědobou. Dlouhodobá léčba obvykle probíhá jako pobyt v terapeutické komunitě a hovoříme spíše než o ústavní o rezidenční léčbě. Pro ústavní léčbu v nemocnici či léčebně jsou indikováni klienti s vysokým potenciálem pro relaps, rizikovým sociálním okolím a psychickými či somatickými komplikacemi.

VÝMĚNNÝ PROGRAM, EXCHANGE PROGRAMME

- Výměna injekčního náčiní je významnou složkou strategie Harm Reduction. Probíhá jednak v terénních programech, jednak v kontaktních centrech. Trvání na výměně s následnou bezpečnou likvidací použitého náčiní snižuje riziko přenosu virových infekcí z použitých a odhozených jehel a stříkaček. K výměnnému programu patří i distribuce dalšího náčiní pro méně rizikovou aplikaci (sterilní voda, dezinfekční tampóny, bavlněné filtry) a distribuce kondomů. Pro hodnocení účinnosti výměnného programu je významný indikátor návratnosti (poměr vydaných a vrácených stříkaček): v optimálním případě by měl přesáhnout 100%, protože se do oběhu dostává náčiní získané jinde, např. v lékárnách.

ZÁKON O NÁVYKOVÝCH LÁTKÁCH

- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, je klíčovou mimotrestní normou upravující zacházení s omamnými a psychotropními látkami, přípravky a prekursory. Stanoví pravidla výzkumu, výroby, zpracování, odběru, skladování, dodávání a používání těchto látek, přípravků a prekursorů, dále jejich koupě a prodeje, jakož i nabývání a pozbývání dalších věcných nebo závazkových práv s nimi spojených, zprostředkování smluv o jejich převodech a zastupování při uzavírání takových smluv. Oprávněné, legální zacházení s omamnými a psychotropními látkami, přípravky a prekursory je v zásadě možné pouze na základě zvláštního povolení, které vydává Ministerstvo zdravotnictví. Jestliže v konkrétním případě není takové povolení vydáno, jde o neoprávněné, nelegální zacházení s těmito látkami, které může být postíženo podle trestního nebo přestupkového zákona.

ZÁVISLOST, SYNDROM ZÁVISLOSTI

- Závislost (dependence) a syndrom závislosti je definován v ICD-10 jako soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických fenoménů, který se vyvíjí po opakovaném užití látky a který typicky zahrnuje následující projevy:
 - - silné přání užít drogu, nutková potřeba
 - - porušené ovládání při jejím užívání, ztráta volní kontroly
 - - přetrvávající užívání i přes škodlivé následky, neschopnost odpoutat se navzdory tělesným i duševním komplikacím
 - - prioritizace drogy před všemi ostatními aktivitami a závazky, převažující orientace na životní styl s drogu, její shánění a zotavování se z jejího účinku
 - - zvýšená/snížená tolerance
 - - odvykací stav při nedostatku či vysazení drogy

ZNEUŽÍVÁNÍ DROG

- Současné mezinárodní smlouvy o kontrole drog pokládají za zneužívání drog užívání každé látky ze seznamu kontrolovaných látek pro účely jiné než lékařské a vědecké. V tomto případě lze hovořit i o nezákonném užívání. Pojem zneužívání se vztahuje i na užívání léků bez medicínských důvodů, včetně užívání předepsaných léčiv v nadměrných dávkách nebo nadměrně často.